

BERGSLUFT

www.elinwagner.se

MEDLEMSBLAD FÖR ELIN WÄGNER-SÄLLSKAPET

Ann-Margreth har ordet...

Efter en ovanligt varm höst närmar vi oss åter jul och nyår då vi i vanliga fall kan glädjas åt ljus och värme. I år verkar det dock bli mörkare på grund av höga elpriser men framförallt med anledning av det pågående kriget i Ukraina där befolkningen lider svårt och en ofattbar förstörelse äger rum.

Mina tankar går till Elin som ju arbetade för freden och tog aktiv del i den fredskongress som anordnades i Haag 1915. Hon och hennes medsystrar ändrade inriktning på kongressen, som från början skulle handlat om rösträtten, till att bli en stor manifestation emot kriget som precis hade börjat. Vi hade behövt fler som Elin idag!

Höstens stora händelse var för oss utdelningen av **Årets Väckarklocka 2022** som tilldelades författaren och debattören *Göran Greider*. I en mer än fullsatt lokal på biblioteket i Växjö fick vi lyssna till ett fantastiskt framträdande av *Göran Greider* där han hela tiden hade Elin i fokus. Han belyste miljö och fredsfrågor och tog också upp Sveriges Nato-ansökan och funderade över vad Elin skulle ha tänkt. En intressant sak som han berörde var den militära upprustningen och vad den gör för vår miljö. Talet i sin helhet kan ni läsa på vår hemsida www.elinwagner.se.

Som avslutning skickade han Väckarklockan symboliskt till Ulf Kristersson som just tillträtt som statsminister.

Görans tal ramades in av framträdande av musikelever från S:t Sigfrids folkhögskola och av att vår styrelseledamot *Anna Salomonsson* läste ett par av Görans dikter.

I övrigt under hösten var **Göteborgs bokmessa** tillbaka efter pandemin med fyra fullmatade dagar. Vår egen **Kronobergs bokmessa** drog också mycket folk.

Till våren kommer en ny **Elin Wägner-vecka** att äga rum under V 10. Elin Wägner-sällskapets **årsmöte** blir troligen lördagen den 13 maj. Information om detta får ni via vår hemsida.

Med det här utskicket får ni som vanligt årets småskrift som i år handlar om Kvinnliga Medbogarskolan på Fogelstad - förr och nu.

Ann-Margreth Willebrand, ordförande

Göran Greider med sällskapets väckarklocka.

Foto Björn Theorin

Greider, Dan Andersson och Elin

Årets Väckarklocka, Göran Greider, utkom 2020 med en uppmärksamman roman om Dan Andersson, en författare han flera gånger återkommit till.

Hon vars hjärta var som mitt handlar om Dan Anderssons kärlekshistoria med en Märta Larsson och bygger på dokumentärt material. Dan och Märta lärde känna varandra på Brunnsviks folkhögskola 1914 och utvecklade under ett par år en intensiv relation, såväl erotiskt som intellektuellt, innan hennes familj, främst fadern, lade hinder i vägen för ett giftermål, eftersom den unge författaren ansågs för fattig. Märta var på många sätt en sökande och modern kvinna, som satte spår i Dan Anderssons texter. En av hennes ledstjärnor var Elin Wägner, både som kvinnosaks kvinna och romanförfattare.

I ett efterord beskriver Greider sin roman som en dokumentärroman. En av de personer som bidragit med biografiska uppgifter är Märta Larssons barnbarn Tjia Torpe, idag engagerad i nystarten av Fogelstad.

/Peter Forsgren

Ny avhandling om Elin Wägner

I oktober disputerade Sara Pärsson, litteraturvetare vid Stockholms universitet, på avhandlingen *Ta sig hem. Skönlitterära skildringar av kvinnan och hemmet från tidigt 1900-tal*.

I avhandlingen analyseras Elin Wägners *Pennskaftet*, Selma Lagerlöfs *Löwenskölds-roman* och Moa Martinsons *Mor gifter sig*. Böckerna ägnas var sitt kapitel. Romanerna läses i relation till en bred samhällsdebatt som rörde Sveriges omvandling till modern industrialisation och som bland annat satte fokus på kvinnors ansvar, rättigheter och möjligheter. I debatten lanserades olika bilder av relationen mellan kvinnan och hemmet/samhället. Det var i detta sammanhang det numera klassiska begreppet folkhemmet utvecklades. Sara Pärssons avhandling lyfter särskilt fram kvinnors bidrag till denna debatt, inte bara från de tre författare som särskilt lyfts fram.

Kapitlet om *Pennskaftet* visar hur Wägner låter olika röster om kvinnan och hemmet korsas på ett mer komplext sätt än i de två andra författarnas romaner. De olika hemmen i *Pennskaftet* kan till exempel bli en plats för kvinnans nyvunna självständighet men också en plats där kvinna och man kan samarbeta och dela lika. Dessa nya former av hem får ta form som kontraster till mer traditionella förställningar om kvinnan och hemmet.

Avhandlingens språk är klart och analyserna lätta att följa. De visar hur medvetna de tre författarna var om de samhällsförändringar som pågick i samtiden liksom hur de på olika sätt skildrar dessa från ett specifikt kvinnligt perspektiv. /Peter Forsgren

Ulf Lundell om Elin Wägner

Klippt ur Ulf Lundell *Vardagar* 6, sid 563

”Jag tror det är regn nu

Tio över tolvslaget

Hörde nån halvtimme om Elin Wägner med bland andra Ulrika Knutson, som talar som man måste lyssna

När Wägner bodde, vistades, hos släktingar i Småland var folk lite rädda för att prata öppet, rädda för att det som sagts skulle hamna i Wägners böcker
En tanke.”

Elin Wägner och Gustaf Hellström

I Gustaf Hellström-sällskapet senaste medlemsblad (nr 44, årgång 22, hösten 2022) förekommer Elin Wägner i ett par av bidragen.

Ett brev hon skrev till Hellström 1944 efter att ha läst *Den gången*, den senaste delen i hans självbiografiska romanserie om Stellan Petreus, återges. (I en tidigare del av denna beskrev han Wägner som ”en amason

med två bröst”.) Hon berömmar romanen för dess analys av det första världskriget samtidigt som hon anser att den lämnar viktiga bidrag till förståelsen av det andra och pågående världskriget.

Ett andra brev från Elin Wägner till Gustaf Hellström är skrivet 1946, då de båda satt i Svenska Akademien. Vid denna tidpunkt arbetade han med en minnes-teckning över Adolf Hedin, en ledande liberal politiker under slutet av 1800-talet. Hellström kontaktade Wägner för att genom henne komma i kontakt med författaren och kvinnoaktivist Hilma Söderberg, vars brevväxling med Hedin skulle användas i Hellströms minnes-teckning. Som framgår av artikeln i medlemsbladet så lärde Wägner och Söderberg känna varandra i början av 1900-talet. De var båda delegater vid den första rösträttskongressen i London 1909, då även Wägner och Hellström troligen lärde känna varandra.

I artikeln återges även ett brev Hellström skrev till Wägner med anledning av hennes giftermål med John Landquist. Brevet visar att Hellström själv haft förhoppningar på att utveckla relationen med Wägner. Medlemsbladet avslutas med en artikel av Elin Wägner ur *Idun* 1908, som ger en presentation av Hilma Söderberg med anledning av hennes prisbelönta skådespel ”Segerpalmen”. /Peter Forsgren

Gustaf Hellström-sällskapets Medlemsblad kan läsas på hemsidan www.gustafhellstrom.se

En livslång vänskap

Andrea Andreen och Elin Wägner möttes redan 1911, de blev vänner och Andrea var med Elin när hon dog.

Andrea Andreen (1888-1972) mötte Elin första gången under sin tid som medicinstuderande i Uppsala. Elin var inbjuden av Kvinnliga Studentföreningen att tala om kvinnopolitiska frågor, vilka var högst aktuella för Andrea vid den tidpunkten och kom att förbli så hela livet. Kvinnornas ställning i samhället, kampen för rösträtt och självbestämmande var frågor, som appellerade starkt till den drygt 20-åriga medicine kandidaten, som brottades med verkliga och delvis konstruerade hinder för att hon, som både kvinna och mor, skulle kunna få tillträde till klinisk utbildning.

Nästa gång Andrea träffar Elin Wägner är sommaren 1917.

Andrea har då fått vikariat som provinsialläkare i Julita och lär nu känna "konstellationen" på Fogelstad, Elisabeth Tamm, Honorine Hermelin (som hon kände från Uppsala), Ada Nilsson, Kerstin Hesselgren och Elin Wägner. En livslång vänskap utvecklas med konstellationens fem kvinnor och hon deltar snart i deras politiska arbete. Särskilt betydelsefull för Andreas liv blev vänskapen med Elisabeth Tamm och med Elin Wägner.

Andrea blev 1920 medlem av föreningen Frisinnade kvinnor (bildad 1914) vars paroll var: "Mot krigspsykos, för demokrati och för kvinnornas likställighet" – där Elin satt i styrelsen. Tidskriften *Tidevarvet* sjsattes 1923 som Frisinnade kvinnors pressorgan med bland andra Elin som styrelseledamot – efterhand också tidskriftens redaktör – och med Andrea som suppleant i styrelsen. Tidskriften rubricerade sig som en radikal politisk veckotidning: mot våld, klass- och rasförtryck och diktatur, men för demokrati, pacifism och rättssamhälle.

Andrea var en flitig skribent i *Tidevarvet* framför allt i frågor rörande kvinnors likalön, kvinnors/flickors hälsa och rätt till fysisk aktivitet och träning, kampen mot kemiska stridsmedel, nedrustning, sedlighetsproblemet, demokratins grundsatser. Dessa frågor låg också Elin varmt om hjärtat. Andrea sympatiserade starkt med Elin i frågor gällande fred på jorden och värnandet om jorden. En stark vänskap utvecklades under dessa år.

En vänskap som kom att vara livet ut.

När Andrea disputerade (1933) på en avhandling gällande blodsockermätningar var Elin en mycket uppskattad – såväl av auditoriet som av respondenten – tredjeopponent. År 1935 deltog de båda i den niohövdade skara av svenska kvinnor, representanter för "Kvinnornas vapenlösa uppror", som i Genève, inför ordförande i Nationernas förbund, Benesj, framförde och överlämnade den av Elin formulerade appellen, undertecknad av 20 000 svenska kvinnor.

Andrea återkom ofta till att det var genom Elin Wägner, som hon blev radikalpacifist. Elins ord ur *Väckarklocka*: "att kvinnorna med sammanflätade viljor skulle kunna bilda den bro på vilken historiens tåg bures över till andra sidan avgrunden" blev Andreas motto och livsmål. Andrea skriver på 50-talet: "Det var genom Elin Wägner jag blev radikalpacifist. År 1924 var jag med om att utarbeta Frisinnade kvinnors riksförbunds (FKR) uttalande inför valrörelsen, där det heter: "Mänskligheten måste utrota kriget, innan kriget utrotar mänskligheten". Denna deklaration levde och arbetade Andrea efter hela sitt liv. Den är lika aktuell nu, idag, som då.

Andrea var Elins husläkare och fanns hos henne, när hon tog sitt sista andetag.

Magna Andreen Sachs, med.dr., docent

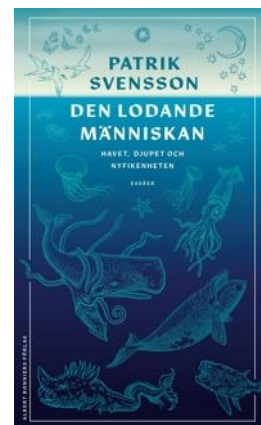
Lästips: Elisabet Larberg, Magna Andreen Sachs *Andrea Andreen: för livets skull*. Publit 2015

Två nya böcker

1. Vi som älskade *Ålevangeliet* kan se fram emot en stor läsupplevelse i Patrik Svenssons nya bok *Den lodande människan*, med underrubriken *Havet, djupet och nyfikenheten*. Vattnet är fortfarande skådeplatsen för hans essäer, men den här gången är det människan och hennes nyfikenhet som är huvudpersonen. Vi får följa med på andlöst spännande historiska upptäcktsfärder i okända farvatten och utmanande havsdjup. Samtidigt berörs vi av den outtröttliga vetenskapliga kunskapstörsten hos marinbiologen Rachel Carson och hennes livslånga arbete för att förstå havets ekologi och de omedelbara riskerna med människans påverkan på de känsliga styrsystemen.

Boken väcker tankar och lust att veta mera, samtidigt som Svenssons uttrycksfulla och vackra språk lockar till omläsning av varje sida. *Den lodande människan* är en bok att återvända till många gånger.

2. Kerstin Hesselgren är ett bekant namn för alla som intresserar sig för Elin Wägners liv och arbete. Otaliga gånger har man mött hennes namn och bild som en av de fem grundarna av Fogelstadskolan. Men förvånansvärt lite är känt om hennes liv och verksamhet. Därför är det spännande att ge sig in i Jan-Ewert Strömbäcks nya bok *Pionjären Kerstin Hesselgren* (2022) som uppehåller sig vid hennes omfattande professionella, politiska och internationella verksamhet, ofta som "den första kvinnan" på respektive position.

Strömbäck beskriver utförligt hennes insatser bl.a. som yrkesinspektris och en föregångare till vår tids

arbetsmiljöarbete, nationellt och internationellt. Ofta uppehåller han sig vid vad som hänt på området efter hennes tid och bilden av Kerstin Hesselgren blir undan-
glidande, samtidigt som läsaren tappar greppet om bokens kronologi.

Hjälp i läsningen blir då en annan bok (som Ström-
bäck refererar till), Renée Frangeurs *Kerstin Hesselgren, den gränsöverskridande politikern* (2012). Där fram-
kommer flera sidor av personen Kerstin Hesselgren och det är lätt att följa hennes verksamhet i ständigt
vidgade samhällsområden. Tillsammans ger dessa båda
böcker kunskaper om en intressant personlighet i
kretsen kring Elin Wägner, vars betydelse för det
välfärdssamhälle vi idag lever i förtjänar att lyftas fram.

Solveig Hammarbäck

Historien om en tavla

Författaren Rainer Maria Rilke avbildas på en etsning med en cigarett i munnen. Hans blick är intensiv. Konstnären heter Ernst Norlind (1877-1952). Genom sitt giftermål med Hanna Larsson kom han att bli slottsherre på Borgeby gods.

Borgeby slott på slätten mellan Lund och Landskrona var ursprungligen en medeltida borg och på 1400-talet en tid säte för ärkebiskopen. Medan hustrun Hanna skötte det praktiska arbetet med driften av gården var Ernst Norlind själv sysselsatt med författarskap och konstnärlig verksamhet. Mest känd blev han kanske för sina tavlor med storkar, som då fortfarande byggde sina bon på stora vagnshjul på de skånska taken.

På Borgeby var gästfriheten stor och Ernst Norlind hade ett omfattande kontaktnät bland tidens verk-
samma kulturpersoner både i och utanför Sverige. Han företog själv omfattande resor. Som många vid denna tid var han också en flitig både dagboks- och brevskrivare.

Den till formatet lilla men mycket innehållsrika boken *Rilke på Borgeby* (2004) inleds med essän *Rilkes väg till Norden*, författad av *Birgit Rausing*. Brev från Rilke till Norlind och till sin fru Clara Rilke liksom till Tora Vega Holmström återges. I det avslutande kapitlet beskrivs båtresan från Köpenhamn när Norlind hämtade Rilke för vidare resa till Borgeby.

Den tyskspråkige författaren *Rainer Maria Rilke* föddes i Prag 1875 och dog på sanatorium i Schweiz 1926. Han förde ett kringflackande liv i Europa. Mest känd är han som lyriker men han har också skrivit romaner, bl.a. *Malte Laurits Brigge* (1910). Rilkes diktning är fortfarande aktuell och för ett år sedan kom boken *Valda dikter* (2021) ut i översättning av *Malte Persson*. Rilkes hustru Clara Rilke Westhoff (1901-54) var skulptör.

På Borgeby träffade Rilke den unga konstnärinnan *Tora Vega Holmström* (1880-1967), aktuell för utställning på Thielska i Stockholm. Hon kunde tyska.

Båda stimulerades av tankeutbytet och skrev brev till varandra. Några år senare möttes de i Frankrike.

Bland alla som vid flera tillfällen besökte Borgeby i början av 1900-talet var Ellen Key, som gärna ville presentera och introducera nya unga blivande kulturpersonligheter. Det nygifta paret Elin Wägner och John Landquist besökte Borgeby 1910 och fick då sannolikt denna etsning av Rilke, som Ernst Norlind troligen gjorde 1904. Under bilden står med blyerts i högra hörnet *Elin Wägner och John Landquist fr E. Norlind* En gulmetallram med pärlrand inramar bilden.

Tavlan har funnits hos familjen Landquist i Stock-
sund. Den kom i mina händer genom min mångåriga
vänskap med Maria Landquist, dotter till John Land-
quist och hans hustru Solveig. /*Margit Forsström*

Källor: Isaksson-Linder, 1977. *Elin Wägner 1882-1922. Amazon med två bröst. Rilke på Borgeby. Ernst Norlind, Rainer Maria Rilke* (2004) med inledning, "Rilkes väg till Norden", av Birgit Rausing. Efterord av Jonas Ellerström.

Ensam dam söker engagemang

"Den ensamma damen" har varit på turné under året men vill gärna ha flera engagemang under 2023. Jag framför Elin Wägner-monologen "Ensam dam bland 17 herrar" i en kopia av klänningen, som Elin Wägner bar när hon gjorde sin entré i Svenska Akademien.

Marianne
Enge Swartz
på
Kväkargården
i Stockholm

Tala med din förening, organisation eller arbetsgrupp så kanske den vill engagera mig! Framträdandet tar ca en halvtimme, därefter finns tid för frågor. Arvodet kan diskuteras. Kontaktuppgifter finns i red.rutan! /mes

Red. välkommar bidrag till nästa Bergsluft före 1/3. Elin Wägner-sällskapet. Bg 645-0126

Bergslufts red:

Marianne Enge Swartz (mes)

Tel: 073 557 0118, menge.swartz@gmail.com

Ann-Margreth Willebrand (AMW)

Tel: 072 7277 440, amwillebrand@hotmail.com

www.elinwagner.se, www.lillabjorka.se